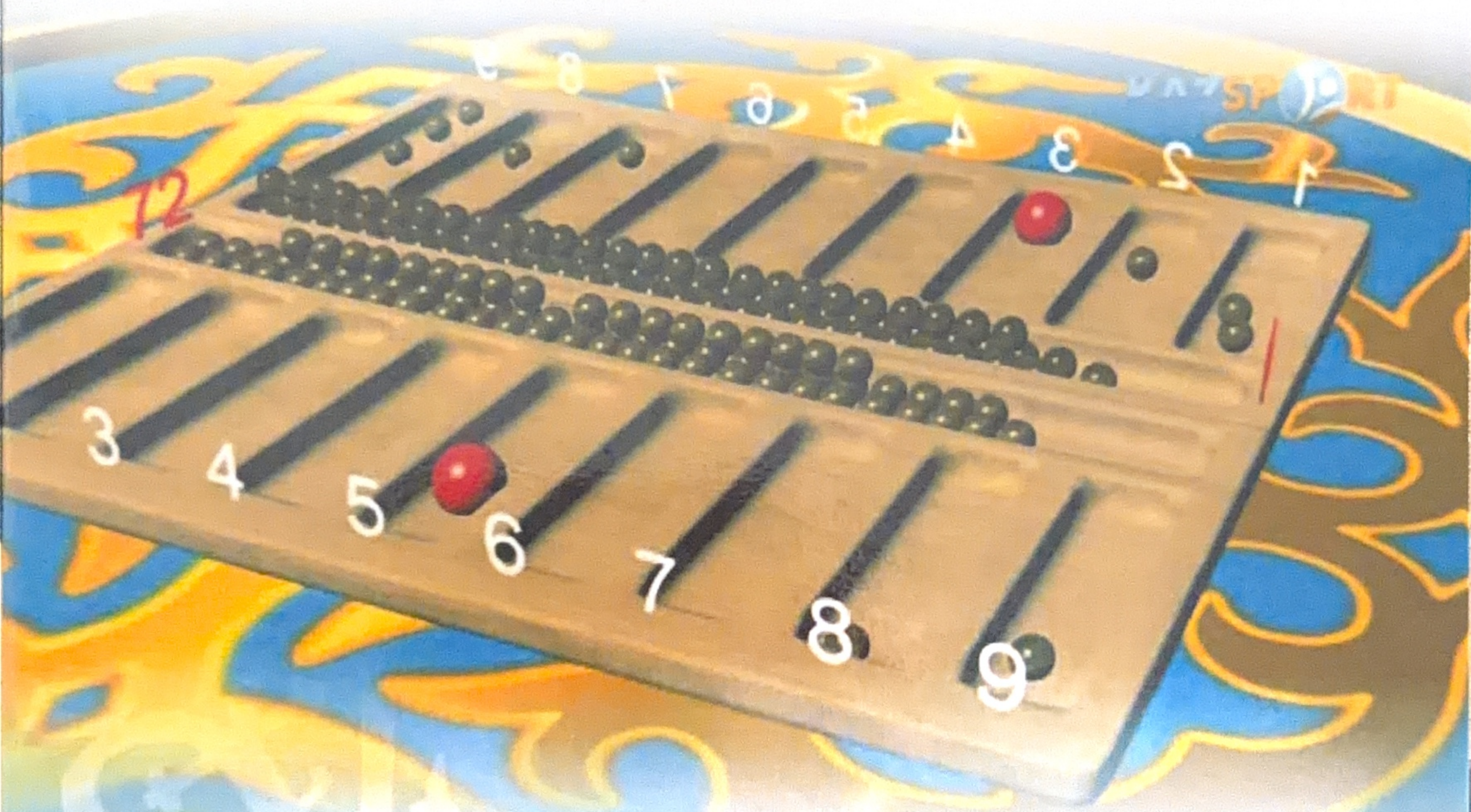

*Серимбетов Жанболат Шегебаевич,
Айсағалиев Бауржан Тасбулатович,
Тұрмаханбет Гүлжан Қапланбекқызы,
Муса Музафар Ойбекұлы*

ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ – ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**Серимбетов Жанболат Шегебаевич,
Айсағалиев Бауржан Тасбулатович,
Тұрмаханбет Гүлжан Қапланбекқызы,
Муса Музафар Ойбекұлы**

**ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ –
ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ**

Оқу кұралы

Шымкент, 2024

УДК 391 / 395

ББК 63.5

Т 50

Шымкент университеті «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасының
оқу-әдістемелік кеңесінде талқыланып, басылымға ұсынылды.

Хаттама №6, 18 қараша 2024ж.

Пікір жазғандар:

Сихымбаев Қ.С. – М. Әуезов атындағы ОҚМУ «Дене шынықтыру
және спорт» кафедрасының аға оқытушысы, магистр,

Гусейнов М.Г. – «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасының
доценті.

ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ – ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ:

**Оқу құралы / Серимбетов Ж.Ш., Айсағалиев Б.Т., Тұрмаханбет Г.Қ.,
Муса М.О. - Шымкент: «Нұрлы Бейне» баспасы, 2024. - 124 бет.**

ISBN 978-601-378-033-7

Оқу құралы жоғары білім беретін оқу орындарының оқытушылары мен
студенттері үшін арналған, оқу жұмыс жоспарының талаптарына сәйкес
құрастырылған.

Бұл оқу құралында тоғызқұмалақ ойын ойнау техникасы, тактикасы
қарастырылады. Қазақ халқының ұлттық спорт түрлері сарапталады.
Тоғызқұмалақ ойынының шығу тарихы жайында тың мәліметтер беріледі.
Жас ұрпақ буынды тәрбиелеуде ұлттық спорт түрлерін қолдану болашақ
ұрпақтың денсаулығы мен білімінде аса маңызды орын алады. Оқу құралында
тоғызқұмалақты ойнай отырып интелектісін жетілдіру, тез ойнап, шешім
қабылдауды меңгеруге көмектесетін ойын тоғызқұмалақтың әдіс-тәсілдері кең
ауқымда қамтылды. Бұл оқу құралы оқытушылар мен студенттері үшін
тиімді қосымша оқулық ретінде ұсынылып отыр.

УДК 391/395

ББК 63.5

ISBN 978-601-378-033-7

© Серимбетов Ж.Ш., Айсағалиев Б.Т.,
Тұрмаханбет Г.Қ., Муса М.О., 2024

КІРІСПЕ

Халқымыздың тарихи-мәдени мұраларының түрлері сан алуан. Солардың қай-қайсысы да адамға, соның игілігіне қызмет етуге бағытталған. Осындай аса құнды мәдени игіліктердің бірі-ұлттық ойындар. Қазақ халқының өмірінде болып жатқан сан қилы оқиғаларды бастан-аяқ баяндап беретін ғасырлар бойы бірге жасасып келген ұлттық ойындардың бірі - тоғызқұмалақ ойыны.

Ойлау арқылы орындалатын ойындардың бірі - тоғызқұмалақ. Тез ойлап, жедел шешімді талап ететін, дағдыны, іскерлікті, тез шешім қабылдауды дамытатын ойын болып табылады. Бұл пәлсапалық ой жүйесін дамытуға негізделген және ақыл-ойды шыңдап, дүниетанымды дамыту функциясын орындайды.

Терең ойды талап ететін, ойнасаң қызығына ешбір тоймайтын, халық даналығы қалдырған ойын. Халықпен бірге жасасып келе жатқан даналардың ойыны аталған тоғызқұмалақ — бүгінде өзінің даму сатысында екенін айта кеткен жөн.

Көшпенді халықтың, әсіресе малшылардың математикасы - қай халықтың болмасын күнделікті мұқтаждығына керекті бүтін сандардың төрт амалын есептеп шығару осы тоғызқұмалақ ойыны үстінде қалыптасқан. Сондықтан да бұл ойын малшы математикасы деп тегін аталмаған. Себебі, далада кездесе кеткен екі малшы қазан мен отаудың жерін шұқып жіберіп, қалталарында жүрген 81 қойдың кепкен 81 құмалағын әр отауға тоғыз тоғыздан бөліп сала қояды да, дереу ойынға кірісіп кетеді. Міне бүгінгі ұрпаққа жеткен ауыз әдебиетіндегі аңыз осылай дейді.

Қазіргі уақытта тоғызқұмалаққа тек қазақтар ғана емес шетел азаматтары қатты қызығушылық танытып отыр. Әлемнің көптеген елдерінде ұлттық ойынымыз кеңінен насихатталып жатыр. Бұл әлемдік деңгейдегі ойын үлгісіне айналып бара жатыр. Сөзімізге дәлел мәселен, Монғолияда тоғызқұмалақтан мектептерде арнайы олимпиада өтеді екен. Көршілес Қытай, Қарақалпақстан елдерінде ойынның үлгілері сипатталған арнайы кітаптар, ғылыми еңбектер шығарылған. 2007 жылы Македонияның Охрид қаласында өткен Түркі тілдес халықтардың жастар құрылтайында 40 елден келген 240 делегатқа ұлттық ойыннан арнайы семинар, тренингтер өткізілген. Тоғызқұмалақ алты рет 2006 жылы – Лондонда, 2007, 2008, 2009 және 2010 жылдары – Прага мен Пардубицеде (Чехия), 2010 жылы – Канны қаласында (Франция) дүниежүзілік зияткерлік олимпиада мен фестивальдердің бағдарламасына енді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қырық бір құмалақ [Мәтін]. – А.: «Астана» баспагерлік-шығармашылық орталығы, 2001 –
- 2 Қазақстан – спортшылар елі [Мәтін]. Энциклопедиялық анықтамалық / Ө. Жолымбетов, А.Құлназаров. – Алматы: «Сөздік-Словарь», 2009 – 880 б.
- 3 Тоғызқұмалақ зияткерлік қауымдастығы [Электрондық ресурс]. – URL: <http://www.9kuma-lak.com/index>.
- 4 Тоғызқұмалақ зияткерлік қауымдастығы [Электрондық ресурс]. – URL: www.9kumalak.com.
- 5.El.kz [Электронный URL:<http://el.kz/kz/news/archive>.
- 6.<https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/2556/ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚТЫҢ%20ДАМУ%20ТАРИХЫ%20.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
7. <https://aqiqat.kazgazeta.kz/news/4272>
8. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-mexico/press/article/details/86615?lang=kk>
- 9.Орозобаков Т., Чылымов, А. Тоғуз Коргоол. — Фрунзе: Қырғызстан, 1990. — 100 б.
- 10.Ақшұраев А. Тоғызқұмалақ: (Ұлттық ойындар). — Алматы: Қазақстан, 1979. — 204 б.
- 11.Ақшұраев А., Нұрлыбаев М. Тоғыз-құмалақ // Ғылым және өмір: Журнал. — 1980. — № 1. — 134-137 беттер.
- 12.Сұлтанбеков Т. Шопандар алгебрасы — Тоғыз құмалақ // Жас техник: Журнал. — 1963. — № 8. — 66-71 бет.
- 13.Тоғызқұмалақ Глейзер С. // Іске — уақыт, көңілді — сағат. — М.: Жас гвардия, 1962. — С. 33-35. — 63 б.
- 14.<https://e-history.kz/kz/news/show/32700>
- 15.Землянская И. Домино, нарды, кости. Москва, "Вече". 2001.
- 16.Т.Сұлтанбеков. Шахмат. дойбы, тоғызқұмалақ. А., "Қазақстан", 1967.
- 17.С. Аманжолов. Тоғызқұмалақ 1936. А., Қазақша және орысша.
- 18.Анаркулов Х. Қырғыз ел ойындары. Бишкек, "Қырғызстан", 1991.
- 19.Шотаев М. Тоғызқұмалақ ойынындағы тәңірлік дүниетаным көріністер//1 халықаралық түркология конгресінің жинағы. Түркістан, ХҚТУ баспасы,2003.
- 20.Сапарбеков Қ. Тағлымы мол тоғызқұмалақ// "Оңтүстік Қазақстан" газеті. 28 шілде, 1999.